

saturnius (versus)

CAES. BASS. GL VI 265. 8 sqq. = fr. *6. 278 sqq. Mazzarino de saturnio versu dicendum est, quem nostri existimaverunt proprium esse Italicae regionis, sed falluntur. a Graecis enim varie et multis modis tractatus est, non solum a comicis, sed etiam a tragicis. nostri autem antiqui, ut vere dicam quod apparet, usi sunt eo non observata lege nec uno genere custodito, <ut> inter se consentiant versus, sed praeterquam quod durissimos fecerunt, etiam alios breviores, alios longiores inseruerunt, ut vix invenerim apud Naevium, quos pro exemplo ponerem. apud Euripidem et Callimachum et quosdam antiquae comoediae scriptores tale inveni genus:

turdis edacibus dolos comparas amice;

apud Archilochum tale:

quem non rationis egentem vicit Archimedes,

et tertium genus:

consulto producit eum quo sit impudentior.

apud nostros autem in tabulis antiquis, quas triumphaturi duces in Capitolio figebant victoriaeque suae titulum saturniis versibus prosequantur talia reperi exempla: ex Regilli tabula: (FPL 74 Blänsdorf)

duello magno dirimendo regibus subigendis,

qui est subsimilis ei quem paulo ante posui:

consulto producit eum quo sit impudentior;

in Acilii Glabrionis tabula: (FPL 74 Blänsdorf)

fundit fugat prosternit maximas legiones.

apud Naevium poetam hos repperi idoneos: (Naev. *bell. Poen.* 31 [FPL 55 sq.] Blänsdorf)

ferunt pulchras creterras aureas lepistas,

et alio loco: (Naev. *bell. Poen.* 1 [FPL 44] Blänsdorf)

novem Iovis concordis filiae sorores.

sed ex omnibus istis, qui sunt asperrimi et ad demonstrandum minime accommodati, optimus est quem Metelli proposuerunt de Naevio aliquotiens ab eo versu lacessiti: (FPL 72 Blänsdorf)

malum dabunt Metelli Naevio poetae.

hic enim saturnius constat ex hipponactei quadrati iambici posteriore commate et phallico metro. hipponactei quadrati exemplum:

quid immerentibus noces, quid invides amicis?

nam

malum dabunt Metelli

simile est illi:

quid invides amicis.

cui detracta syllaba prima facit phallicon metrum:

invides amicis.

ex quibus compositus est hic saturnius, ut sit par huic:

quid invides amici, invides amicis,

hoc modo:

saturnius (versus)

malum dabunt Metelli Naevio poetae.

ATIL. FORTUN. GL VI 293. 25 sqq. saturnio metro primum in Italia usi. dictum autem a Saturnia, urbe vetustissima Italiae. et hic versus obscurus quibusdam videtur, quia passim et sine cura eo homines utebantur; maxime tamen triumphaturi in Capitolio tabulas huius modi versibus incidebant [id est sic]:

summas opes qui regum regias refregit.

habet autem in prima parte iambicon dimetron catalecticon, in secunda trochaicon dimetron brachycatalecton, quod et in ithyphallicum diximus, ut:

dabunt malum Metelli Naevio poetae.

SERV. GL IV 466. 5 sqq. de saturnio. saturnium constat dimetro iambico catalectico et ithyphallico, ut est hoc:

Isis pererrat orbem crinibus profusis.

[CENSORIN.] GL VI 615. 7 sqq. numerus saturnius

magnum numerum triumphat hostibus devictis.

sunt qui hunc aristobolion vocant. recipit pedem spondium, iambum, pyrrichium, chorium, dactylum, brachysyllabum, anapaestum.

IUL. TOL. 233. 24 sqq. quale metrum sequitur? iambicum saturnium tetrametrum colobon cum tribus trochaeis. da eius exemplum:

Merule quod os vetuste mane dulce cantat.

SACERD. GL VI 531. 3 sqq. ex hoc metro, trochaico scilicet, et iambico constat metrum saturnium, quod mixtum est. ideo nec inter species iambicas posui nec inter trochaicas. constat autem ex iambico dimetro catalectico hipponactio amphicolo et tribus trochaeis, id est ithyphallico. quo metro usi sunt Euripides et Callimachus et apud nos Naevius sic [de metro saturnio. saturnium compositum vel mixtum ex iambico metro et trochaico, iambico dimetro amphicolo hipponactio catalectico et trochaico dimetro brachycatalecto ithyphallico, hoc est tribus trochaeis, composuit Naevius hoc modo]: (inc. 31 [= p. 55 sq. Blänsdorf])

ferunt pulchras creterras.

huc usque hipponactium amphicolum dimetrum catalecticum iambicum est. nam quod sequitur trochaicum dimetrum brachycatalectum ithyphallicum tale est: (Naevius inc. 31 [= p. 55 sq. Blänsdorf])

aureas lepistas:

novissima syllaba indifferens. totus versus sic: (Naevius inc. 31 [= p. 55 sq. Blänsdorf])

ferunt pulchras creterras aureas lepistas

et: (Metelli [p. 72 Blänsdorf])

malum dabunt Metelli Naevio poetae

et:

trahuntque siccas multas machinae carinas.

DIOM. GL I 512. 18 sqq. saturnium in honore dei Naevius invenit addita una syllaba ad iambicum versum sic:

summas opes qui regum regias refregit

huic si demas ultimam syllabam, erit iambicus, de quo saepe memoratum est.

saturnius (versus)

TER. MAUR. GL VI 399. 2497 sqq.

aptum uidetur esse
nunc hoc loco monere
quae sit figura uersus
quem credidit uetustas,
tamquam Italis repertum,
saturnium uocandum.
Sed est origo Graeca,
illique metron istud
certo modo dederunt;
nostrique mox poetae
rudem sonum secuti,
ut quemque res ferebat,
sic disparis figurae
uersus uagos locabant,
post rectius probatum est
ut tale colon esset
iunctum tribus trochaeis,
ut si uocet Camenas quis nouem sorores,
et Naeuio poetae sic ferunt Metellos,
cum saepe laederentur, esse comminatos:

(FPL 72 Blänsdorf)

‘dabunt malum Metelli Naeuio poetae’
‘dabunt malum Metelli’, clauda pars dimetri:
‘dabunt malum Metelli’
‘adest celer phaselus’,
‘Memphitides puellae’,
‘tinctus colore noctis’.
post ‘Naeuio poetae’ tres uides trochaeos,
nam nil obest trochaeo longa quod suprema est.

MALL. THEOD. GL VI 594. 4 sqq. metrum iambicum saturnium habet iam-
bicum tetrametrum colobon et tres trochaeos. huius exemplum:

merulae quod os vetustae mane dulce cantat.

APTHON. GL VI 138. 30 sqq. Et quoniam sub occasione versus huius et tem-
pestiva sese nobis alia suggerit species, consentaneum reor hoc loco dicere de
natura et origine huius versus, cui prisca apud Latium aetas tamquam italo
et indigenae saturnio sive faunio nomen dedit. Sed falluntur: a Graecis enim
varie et multiformiter inductus est, nec tantum a comicis sed etiam a tragicis.
Nostri autem antiqui usi sunt eo non observata lege nec uno genere custodito,
sed praeterquam quod durissimos fecerunt, etiam alios longos, alios breviores
inseruerunt, quorum est hic,

turdis edacibus dolos comparas amice,

item

saturnius (versus)

fecerunt pulchras craterras, aureas lepistas,
et apud Naevium

novem Iovis concordēs filiae sorores.

Videtur tamen e duorum versuum membrīs compositus, dimetri et quadrati, constat autem pedibus sex et semipede. Nam primos tres pedes et semipedem habet ex parte prima dimetri; reliquos vero tres pedes, qui sunt ultimi, habet a parte prima quadrati tragici trochaici, ut

cu victor Lemno classem Doricam appulisset.

Est autem duabus primis syllabis longior ab hendecasyllabo. Nam uno pede in capite hendecasyllabi posito saturnius versus fiet, cuius exemplum Metelli proposuerunt de Naevio aliquotiens ab eo lacessiti ita,

malum dabunt Metelli Naevio poetae.

Nam 'malum dabunt Metelli' clauda pars dimetri iambici est: dehinc 'Naevio poetae' tribus trochaeis constat, quod phalaecium vocamus, nec quicquam oberit trochaeo quod suprema longa est, quod semper in metris indifferenter, sicut superius diximus, ponitur <ultima syllaba. Habet autem> tres iambos cum syllaba et tres trochaeos. Ergo erit prima pars, id est 'malum dabunt Metelli', talis, qualis est 'adest celer phaselus', item 'Mempkitides puellae'; sequens 'Naevio poetae' talis, ut est 'Bacche plaude Bacche'. Sane ut in <hen>decasyllabo primus pes incertus est, ita et in hoc duo primi pedes variantur,

iam nunc vocet Camenas <quis> novem sorores,

qui ut terminatur <spondeo, sic> a spondeo incipit. Quidam volunt hunc ferri sexies et recipere pedes septem, hoc est spondeum, iambum, pyrrichium, pariambum, dactylum, trochaeum, anapaestum, e quis est Thacomestus, et nasci a trimetro scazonte; alii vero omnes duodecim pedes admittere neque semper eum, ut illi adserunt, nasci e trimetro scazonte. Vnde apud omnes grammaticos super hoc adhuc non parva lis est.

APTHON. GL VI 143. 26 sqq. Item ex trimetro iambico catalectico medio trochaeo immisso sic (Hor. *carm.* I 4. 2),

trahuntque siccās machinae carinas,

<dehinc:

trahuntque siccās multas machinae carinas>

Nam <a> Call<im>acho medius trochaeus insertus est iambico versui. Haec forma conveniens saturnio versui est. (*corr. Morelli 'Boll. class'. XI 1990 189 sqq.*)

[G.M.]